

ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF THE KEY COMPETENCE “COMMUNICATION IN MOTHER TONGUE” IN TRAINING IN TECHNOLOGIES AND ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION

Abstract: The teaching of Bulgarian language and literature contributes a great deal to the effective communication in the mother tongue. The rest of the school subjects not only use the acquired skills of students in this subject to speak and write literary, to read and listen with understanding, to communicate effectively, but also create conditions for their assimilation and development.

In the pedagogical realization of the competency-based approach in technological training in terms of language literacy, it is necessary to take into account the impact of constructivism, which is based on active learning. One of the conditions for manifestation of an active position in students is their communicative competence. Therefore, it is necessary for the pedagogue to focus on creating conditions for its development in all stages of the lesson. The article systematizes the pedagogical opportunities for the realization of the key competence “communication in mother tongue” in Technology and entrepreneurship training in primary education.

Author information:

Yordanka Peycheva
Assoc. prof., PhD
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ y.peycheva@shu.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
communication in mother tongue, learning process, activity, Technologies and entrepreneurship, initial stage of primary education

Ключовите компетентности се определят като съчетание от знания, умения и нагласи, при което:

- а) знанията са съставени от фактите и цифрите, понятията, представите и теориите, които са вече утвърдени и подпомагат разбирането на определена област или предмет;
- б) уменията се определят като способността и възможността на човек да извършва разсъждения и да използва съществуващите знания, за да постигне резултати;
- в) нагласите описват предразположението и начина на мислене за действие или реагиране на идеи, лица или ситуации.

Ключовите компетентности са нужни на всеки човек за личностна реализация и развитие, пригодност за заетост, социално приобщаване, устойчив начин на живот, успешен живот в едни мирни общества, организиране на живота по здравословно осъзнат начин и активно гражданско участие. Те се развиват чрез учене през целия живот - от ранна детска възраст и през целия живот като възрастен - чрез формално, неформално и информално учене във всякакви условия, включително семейството, училището, работното място, квартала и другите общности [6 с.14].

В Референтната рамка се определят осем ключови компетентности:

- езикова грамотност;
- многоезикова компетентност;
- математическа компетентност и компетентност в областта на точните науки, технологиите и инженерството;

- цифрова компетентност;
- личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене;
- гражданска компетентност;
- предприемаческа компетентност;
- компетентност за културна осведоменост и изява [6 с.15].

В Новата европейска програма за умения бе обявено преразглеждането на Препоръката от 2006 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Новата препоръка бе приета от Съвета на Европейския съюз на неговото 3617-о заседание, проведено на 22 май 2018 г. В нея се обръща специално внимание на повишаване на нивото на владеене на основни умения, сред които е езиковата грамотност. В същия документ езиковата грамотност се определя като способност за разпознаване, разбиране, изразяване, създаване и тълкуване на понятия, чувства, факти и мнения както в устен, така и в писмен вид, при използване на нагледни, звукови материали, аудиоматериали и материали в цифров формат в различни дисциплини и ситуации. Тя предполага способност за общуване и успешно разбиране с останалите хора по подходящ и съзидателен начин [6 с. 9].

Общуването е способност да се изразяват и анализират мисли, чувства и факти в устна и писмена форма (слушане, говорене, четене и писане) и да се общува в подходящата езикова форма в разнообразен социален и културен контекст – образование и обучение в работата, у дома и в свободното време [3]. Ето защо е толкова важна езиковата грамотност – тя предопределя свободата в общуването, както и коректността в комуникацията.

Сред най-важните знания, умения и нагласи, свързани с езиковата компетентност, посочени в препоръката на Съвета (2018) се посочват: разбирането на основните видове вербално взаимодействие; умения за устна и писмена комуникация в различни ситуации; способност за разграничаване и използване на различни видове източници, търсене, събиране и обработване на информация; използване на пособия; формулиране и изразяване в устна и писмена форма на собствените аргументи; критично мислене и способност за оценяване на информация и работа с нея.

„Положителната нагласа към езиковата грамотност включва предразположение към провеждането на критичен и конструктивен диалог, оценяване на естетическите качества и интерес към взаимодействието с други хора. Това предполага разбиране на въздействието на езика върху другите хора и необходимост езикът да се разбира и използва по положителен и социално отговорен начин” [6, с. 15-16].

Безспорно, за ефективното общуване на роден език до голяма степен допринася обучението по български език и литература. Останалите учебни предмети не само използват придобитите по този учебен предмет „умения на учениците да говорят и пишат книжовно, да четат и слушат с разбиране, да общуват резултатно” [4], но също така създават условия за тяхното затвърдяване и развитие.

Примерните дейности, посочени в учебните програми по технологии и предприемачество, които допринасят за усвояване на компетентността в областта на българския език, могат да се систематизират по следния начин:

- словесно описване на: идея, изделие, техническа рисунка, скица;
- работа с текстови информационни източници - използване на различни източници за проучване и отделяне на съществена информация;
- изразяване в писмена и устна форма на български език; представяне на идеи;
- дискутиране на идеи; спазване на правила за общуване; описване устно на възможни опасности при обработването на различни материали с инструменти [5].

При педагогическата реализация на компетентностния подход в технологичното обучение по отношение на езиковата грамотност, е необходимо съобразяване и с влиянието на конструктивизма, който се основава на активното учене.

В учебните програми по технологии и предприемачество се поставя акцент на активността на учениците, като се посочва, че се увеличава дялът на "ученето чрез откриване", на решаването на проблеми, на проучванията, на представянето на идеи, от първи към четвърти клас [5].

Едно от условията за проява на активна позиция у учащите се, е тяхната комуникативна компетентност. Затова е необходимо педагогът в начален етап да насочи вниманието си към създаване на условия за нейното развитие във всички етапи на урока.

В познавателния компонент на урока, в който учениците активно участват в усвояване на новите знания, педагогът може да използва различни подходи за затвърдяване и развитие на езиковата им компетентност:

- **Поставяне на задача за самостоятелно или екипно проучване на тема** чрез използване на разнообразни информационни източници. След посочването им от учителя, учениците осъществяват дейности по намиране, обработване и представяне на информацията в подходящ вид – писмен, устен вид и/или визуализирана. Качеството на крайния резултат зависи от езиковата и писмена култура на учениците, изразяваща се в: разбиране на текста, умението да се отдели важната от несъществената информация, и не на последно място - в умението за подбор на подходящи изразни средства за оформяне на презентацията.

Един от факторите за осъществяване на успешна и ползотворна работа с информационни източници, е създаването на *положителна мотивация* у учениците към дейността. Затова допринася *съобразяване на предлаганите за проучване теми с техните интереси и предпочитания*. За целта е възможно учителят да интерпретира или внесе нови акценти в основната тема, за да провокира интерес към нея. Например, темата за видове сгради и материалите, използвани в строителството, провокира любопитството и мотивира в по-висока степен децата за проучване, ако те се насочат към примери за оригинални, нестандартни сгради, при които е заимствана идея от природни обекти или други предмети от околната среда. В случая, освен необходимостта от диагностика на интересите на учениците, има значение и педагогическата креативност на учителя.

При учениците от начален етап предлагането на информационни източници за проучване на тема трябва да съдържа балансирана визуална и текстова част. Не е желателно да се предлага само текст, тъй като децата бързо губят интерес към съдържанието на документите.

Друг, определящ фактор за създаване на мотивация на учениците за усвояване на ново знание, е *вида на информационния източник*. Предпочитани от по-малките ученици са срещите със специалисти в една или друга област, особено, когато става дума за различни професии. В тези случаи не трябва да се разчита единствено на разказа на госта, а е важно да се осигури с него контакт под формата на беседа, интервю. За да бъде ефективна комуникацията, е целесъобразно предварително да бъдат обмислени въпросите, които ще се задават. Тяхното съдържание и езикова формулировка могат да се обсъдят в работните групи, ако има такива и с учителя. Когато децата са сигурни в правилността на изказа си, не само получават очакваната информация, но се чувстват и по-уверени в контакта със събеседника.

Натуралните нагледни, модели и макети са също предпочитан от малките ученици информационен източник. Но те трябва да бъдат така подбрани от учителя, че да бъдат носители на най-типичните белези за даден клас изучавани технически или природни обекти, за да могат да бъдат забелязани от децата. От значение са подготвените въпроси на учителя, които в никакъв случай не трябва да изискват отговори от типа „да” и „не”, а да подтикват към сравнение, анализ, класификация, разсъждения и друг вид мисловни дейности, чрез които учениците достигат самостоятелно до новото знание. Това е чудесна възможност за усвояване на нови термини и факти

от изучаваната област, както и прилагането им в подобни или нови ситуации. Новите термини задължително се записват на видно място и се обръща внимание на техния правопис и правоговор.

Формата за представяне на информацията също има отношение към създаването на мотивация за активно овладяване и презентизиране на новото знание у учениците. Повечето от тях предпочитат предметно-образната нагледност като изражение на крайния резултат. Направата на албуми, тематични сбирки на играчки, модели, обекти от живата и неживата природа, се посрещат с желание и ентузиазъм. Тази практическа дейност за събиране и подреждане на материали и предмети е прекрасна възможност за формиране и обогатяване на понятийния апарат и езиковата култура. Затова е необходимо да се постави изискване, артефактите да бъдат придружени от кратка, но точна информация. Обръща се внимание на правилното ѝ записване.

Голям интерес през последните години има към лапбука като дидактическо средство, което мотивира учениците за осъществяване на познавателна дейност. Той е ръчно изработена книга, където част от събраната информация по тема от учебното съдържание се съхранява освен в стандартния вид – текст и картинки върху страниците, така също и в подготвени от учениците елементи: джобове, пликкове, прозорчета, нагънати листи и други. В случая мотивацията за намиране, обобщаване и представяне на информация се засилва от желанието да се изработи оригиналното изделие. За точността и правилната употреба на основните понятия по темата, е препоръчително тяхното изписване на дъската. Учениците ги затвърдяват и прилагат при подготовката на познавателната книжка.

За усвояване на специфичните термини и факти по технологии и предприемачество, допринася използването на таблици, схеми, мисловни карти. В тях информацията е лаконична, но изисква точна формулировка.

При боравене с нова информация често учениците се срещат с непознати термини, за които е необходимо да потърсят обяснение, а не да ги пренебрегват. Учителят трябва да ги предупреди за този проблем и да им даде указания къде и как да намират значението на новите понятия. Добра практика е направата на технически речник, в който освен новите думи, използвани в клас, се вписват и тези, които се срещат при самостоятелна работа с информационни източници. Всичко това води до обогатяване както на езиковата, така и на техническата култура на учениците.

• Друга възможност за провокиране активността на учениците в познавателния компонент на урока, е участието им в **обследване на изучаваните технически обекти или техни модели**. То се осъществява както в конструктивния анализ – при описание на елементи, конструкция, цветово изграждане, материали и т. н., така и в технологичния, свързан с изясняване на етапите в изработване на изделието. Полезни и интересни са мненията и разсъжденията на децата за ролята на техниката и технологиите в живота на хората и отражението им върху околната среда.

• Активна комуникация в урока по технологии и предприемачество, в процеса на която се развива езиковата компетентност на учениците, се осъществява също при: **планиране на дейностите по изпълнение на практическата задача, формулиране на критериите за качество на изделието и неговото оценяване**.

Екипната дейност, не само в познавателния компонент на урока, но и в практическата част, създава условия за развитие на уменията на учениците за общуване на роден език и за осъществяване на подходяща комуникация, в резултат на която се формират редица важни качества като: проява на толерантност, отстояване на собствената позиция, уважаване мненията на другите и пр.

Освен създаването на разнообразни педагогически условия за развитие на езиковата грамотност в урока по технологии и предприемачество, от значение е вискателността и корекционната работа на учителя в тази насока.

Според С. Добрева, придобиването на комуникативна компетентност от учениците не е еднократен акт, а продължителен процес на усвояване на знания и умения, чиято резултатност зависи и от мотивацията на учениците, и от педагогическите/комуникативните умения на учителя [2, pp. 408]. Авторката се позовава на специализираната литература, в която процесът на придобиване на комуникативни умения е характеризирани в контекста на два модела: комуникативен (свързан с дейности по мотивиране, ориентиране, планиране, реализация) и аксиологичен (предполагащ формиране на умения за бъдеще, съотнесени с три аспекта: учене, общуване, избор) [7, с. 278 – 281]. В тази връзка могат да бъдат изведени няколко аспекта в стратегията на педагога при подготовката на урочната работа по технологии и предприемачество, чрез които се създават условия за развитие на езиковата грамотност на учениците.

• **Подборът и подготовката на дидактически средства** имат определяща роля за създаване на интерактивна образователна среда, в която учениците общуват като прилагат и развиват познанията си по роден език. Затова ключов момент в предварителната подготовка на учителя е осигуряването на дидактически средства не толкова с информационен, колкото с подбуждащ характер.

От една страна, нагледните материали се използват с цел - описание на външния им вид, конструктивни особености или принцип на действие. Друга възможност е подготовката на дидактически средства, които не съдържат информация в готов вид, а тя трябва да се изведе чрез анализ, сравнение, синтез, моделиране, класификация, обяснение. В първия случай от учениците се изисква да бъдат съсредоточени и наблюдателни и да използват подходящи термини и изрази средства за правилно предаване на сетивните си възприятия. Втората ситуация предполага подготовка на подходящи въпроси от учителя за: намиране на общи белези или различия между обектите или техните изображения, класифициране по даден признак и други. Изискват освен наблюдателност, също така съобразителност и активна мисловна дейност, в резултат на което учениците самостоятелно стигат до новото знание. Необходимо е да се следи за точност и прецизност на използваните понятия и изрази.

• **Прилагането на интерактивни методи на обучение**, провокиращи познавателната активност на учениците, е друг аспект от педагогическата компетентност на учителя, която има отношение към разглеждания проблем. В условията на всеки интерактивен метод: мозъчна атака, обратен мозъчен шурм, „лавина”, записване на идеи и други, се залага на необходимостта от адекватна езикова култура на участниците, за да могат много точно да използват своите знания и да изразят личната си позиция. Подобни ситуации стимулират самите ученици към употребата на точни понятия и изрази.

• **Създаването на проблем или проблемна ситуация в урока** е друга възможност за развитие на езиковата компетентност у учениците. Процесът на комуникация между учениците от една страна, и от друга – между тях и преподавателя, предполага правилно общуване на роден език при представяне или защитаване на собствена идея или тази на работния екип. Правилният изказ е предпоставка за успешна презентация и получаване на адекватна оценка.

• **Изключително важна е езиковата култура на педагога**. Степента на овладяност на специфичната терминология, използвана в направлението, рефлектира като цяло върху езиковата грамотност на учениците.

Така например, в педагогическата си практика и наблюдения установявам терминологични неточности, които някои студенти и преподаватели допускат в процеса на преподаване. Вместо „технологично планиране”, се използва термина „техническо планиране”; или „техническо табло”, вместо „технологично”. Тези понятия се използват и като синоними.

В. Георгиева обобщава проучванията в тази област и изяснява тяхната същност.

Терминът „техника” обикновено се свързва главно със средства на труда в процеса на въздействието им върху предметите на труда и съвкупност от машини, механизми и т. н. Идентифицира се със средствата за осъществяване на технологиите. В някои случаи този термин се използва и за обозначаване на технологични по своята същност похвати и действия. Това става обикновено там, където е налице относителна свобода на действието на субекта по отношение подбора на елементи в рамките на процедурата (например израза „техника на преподаване”) и където е трудно да се диференцират определени действия с технологично съдържание в даден процес (например изразите „техника на слушане”, „техника на рисуване” и др.)

Технология – в сферата на производството технологията се свързва с начина на извършване и подреждане на частичните фази и операции при материалното преобразуване на предмета на труда.

Технологичното планиране се свързва с действия, свързани с определяне последователността на технологичните операции по изграждане на обектите [1, с. 20-39].

Следователно, когато става дума за планиране на предстояща практическа дейност по изработване на изделие, е необходимо да се използва понятието „технологично планиране”.

Отново при планирането често неправилно се употребява термина „стъпки”, вместо „технологични операции”.

Технологичната операция се осъществява на едно работно място, с едни и същи инструменти и има за резултат изразена технологична завършеност. Например операциите: измерване, очертаване, бигване, рязане, пробиване, огъване, шиене и други.

В резултат на казаното дотук, можем да направим следното заключение – в съвременния учебен процес по технологии и предприемачество е необходимо да използваме максимално педагогическите възможности за осигуряване на активна комуникация с учениците. Те трябва по-често да могат да споделят своите идеи, наблюдения, преживявания и чувства. По този начин допринасяме за повишаване на тяхното самочувствие и увереност, те стават по-наблюдателни и активни в ежедневието, развиват се комуникативните им способности и умения да се изразяват правилно и точно.

Основните аспекти за реализация на ключовата компетентност „общуване на роден език” в учебния предмет могат да се обобщят по следния начин:

- обогатяване на речника чрез усвояване на специфичната за технологичното обучение терминология;
- развитие на уменията за намиране, обобщаване и систематизиране на информация;
- затвърждаване и развитие на уменията за работа с разнообразни информационни източници;
- обогатяване на знанията и уменията за презентиране на информация.

References:

1. Georgieva, V. Osnovi na tehnologichnata kultura. Blagoevgrad, 1995
2. Dobрева, S. From communicative competence of the teacher to communicative competence of the student. SocioBrains, Issue 39, November 2017
3. Klyuchovi kompetentnosti za uchene pres tseliya zhivot – Evropeyska referentna ramka. 2007 – https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf
4. MON. Uchebni programi po balgarski ezik i literatura za IV klas. Sofiya, 2017
5. MON. Uchebni programi po tehnologii i predpriemachestvo za I - IV klas. 2016, 2017

6. Preporaka 2018/0008 (NLE) na Evropeyskiya parlament i Saveta otnosno klyuchovite kompetentnosti za uchene pres tseliya zhivot - Evropeyska referentna ramka. Bryuksel, 23.05.2018
7. Toflar, Al. Shok ot badeshteto. (A shock of the future) Sofiya: Narodna kultura, 1992